

PŘÍPRAVA UČITELE NA VÝTVARNÉ ČINNOSTI

V prvním setkání učitele s dětmi ve výtvarných činnostech je zvláště významný jeho motivační charakter – poskytuje příležitost pro navázání kladného kontaktu, atmosféru vzájemné důvěry, možnost pro efektivní spolupráci, pro stanovení pevných a promyšlených pravidel dalšího setkávání, a také předpoklad pro zážitek z úspěchu ve výtvarné práci – v MŠ jsou výtvarné činnosti integrovány mezi další činnosti dne, a proto by vytvoření takových podmínek mělo být zahrnuto na počátku práce s novou dětskou skupinou, ať už v jakýchkoliv činnostech.

VÝCHOZÍ PODMÍNKY MŮŽEME CHÁPAT JAKO ODPOVĚDI NA OTÁZKY:

- Jaká je výchozí situace, v níž se nalézám?
- S čím mohu (nemohu a musím) počítat při jejich realizaci?
- Které faktory mohou ovlivňovat proces výtvarné činnosti?
- Které z nich budou působit v souladu s vytýčeným cílem a které mohou jeho dosažení komplikovat, popř. znemožnit?
- Jaké prostředky mám jako učitel k dosažení svého záměru, vytýčeného cíle?

4 KATEGORIE:

- 1) Výchozí vlastnosti učitele jako aktéra situace (co může dětem nabídnout, jeho osobnostní kvality).
- 2) Výchozí vlastnosti dítěte jako objektu situace (s čím děti vstupují do činnosti, co odpovídá jejich věkovým zvláštnostem, jaké mají dosavadní zkušenosti s výtvarnou výchovou a co z ní „získaly“).
- 3) Instrumenty a zasahovací činnost aktéra (učitele) ke změnám objektů (dětí) vzhledem k obsahům, úkolům, či námětům, nebo vzhledem k materiálně-technickému zabezpečení.
- 4) Faktory, které jsou součástí širšího rámce situace a mohou působit negativně (stres ve třídě, zaměřenost na jiné věci, převaha těch, co nemají k výtvarným činnostem vztah).

ÚSPĚŠNÉ ZAHÁJENÍ PRÁCE PŘÍSPĚJÍ TATO HLEDISKA:

Pro žáky je úkol: *nový, neotřelý, motivující, splnitelný (vzhledem k jejich dispozičním předpokladům), splnitelný vzhledem k času.*

Pro učitele je úkol: *ověřený vlastní zkušeností, nenáročný na materiály a potřeby, i pro organizační zajištění.*

Sestavování dlouhodobějších plánů

ŘÍZENÉ ČINNOSTI VS. NÁHODA

Učitel se může setkat s okamžitou inspirací (podnět, náhlý nápad, tvůrčí vniknutí) – SCHOPNOST IMPROVIZACE jako nutný předpoklad k citlivému a vhodnému zařazení těchto inspirací do programu.

KOMPETENCE UČITELKY PŘI SESTAVOVÁNÍ DLOUHODOBÉHO PLÁNU

1. dokáže „přečíst přes výtvarné brýle“ text vzdělávacího dokumentu a odvodit z obecných cílů a kompetencí specifické vzdělávací požadavky z oblasti výtvarně výchovné
2. má dostatečné znalosti o zákonitostech vývoje dětského výtvarného projevu a jeho zvláštích
3. ovládá co nejuplněji repertoár výtvarných i didaktických prostředků, které jsou dostupné i přístupné dětem předškolního věku

POŽADAVKY NA TVORBU DLOUHODOBĚJŠÍCH PLÁNŮ

- má směřovat k žádoucím cílům i výstupům obecně i speciálně výtvarně vzdělávacím
- je uspořádán podle náročnosti výtvarných úkolů od jednodušších ke složitějším
- respektuje typologické inklinace a individuální zvláštnosti dětí, což znamená, že musí zahrnovat
- různé druhy činností, typy úkolů a řešených problémů i metriálně-technických realizačních prostředků, aby se mohly projevit a rozvíjet všechny žádoucí dispozice dětí
- poskytuje možnosti změn podle konkrétní situace, tzn. reagovat na změnu podmínek a zejména momentálně aktuálních předpokladů pro řešení výtvarných problémů

KDE ZAČÍT S VÝBĚREM A FORMULACÍ DOMÁCÍHO ÚKOLU

Nejčastější postup bývá od námětu, může to být ale také od:

- cílů
- obsahů, tj. „učiva“
- očekávaných výstupů (kompetencí)
- od potřeby řešit individuální i skupinový problém, např. etický
- od druhů výtvarných činností
- od tématu, tematického celku
- od společně pozorovaného výtvarného uměleckého díla
- od aktuální situace a zážitků z ní

VÝTVARNÁ ŘADA

Výtvarnými řadami nazýváme několik za sebou následujících, které jsou záměrně vybrány a uspořádány podle určitého hlediska (námětu, řešeného problému, výtvarné techniky, didaktických principů) do relativně uceleného útvaru.

TÉMATICKÁ ŘADA

tvoří se z námětů, které se vztahují k jednomu širšímu tématu. Nemůžeme skládat náměty za sebou, aniž bychom dodrželi didaktické zásady přiměřenosti a posloupnosti.

Vhodné je navazovat na zájmy dětí a na podněty, které jim přinesla předcházející činnost.

METODICKÁ ŘADA

tvoří se seřazením úkolů vztahujících se k jednomu tématu či výtvarnému problému tak, že se postupně zvyšuje náročnost jejich řešení.

TÉMATICKO-METODICKÁ ŘADA

kombinace obou

PROJEKTY

Pokud se do programu zapojí činnosti z dalších oborů, nabývá podoby projektu. Pro výchovnou práci s dětmi předškolního věku jsou důležité tyto charakteristické znaky projektu:

1/ Program činnosti není před prováděním projektu do všech podrobností pevně stanoven, je otevřeným plánem. Projekt plánují učitelé a děti společně ve skupině. Děti mají vliv na výběr tématu projektu i na jeho další rozvoj.

2/ Výhodou projektu jsou skutečné prožitky dětí a jejich vnitřní motivovanost pro účast v něm. Není jen zdánlivou nebo náhradní skutečností, ale souvisí i se světem mimo školu. protože jsou děti na projektu zainteresovány, pracují se zájmem.

3/ Projekty vedou konkrétním výsledkům, na jejichž základě mohou děti získat odpovídající kompetence. Sám výsledek projektu má být svým způsobem odměnou.

4/ V průběhu řešení projektu se významně uplatňuje i sociální učení. Utvářejí se nejen poznatky, zkušenosti, dovednosti, ale také volní a mravní vlastnosti, charakter.

Cíle předmětu VV vs. obecné cíle v RVP PV

- **Rozvíjení a kultivování estetických a smyslových schopností, vnímání a soustředěného pozorování.**

Rozvoj a užívání všech smyslů (D a T).

Rozvoj, zpřesňování a kultivace smyslového vnímání, přechod od konkrétně názorného myšlení, rozvoj paměti a pozornosti (D a P, PSF-PF-MO).

Rozvoj estetického a společenského vkusu (D a S).

- **Obnovování a rozvíjení smyslovosti a citové senzibility, kultivace a obohacování prožitků**

Rozvoj schopností citové vztahy vytvářet, rozvíjet je a city plně prožívat (D a P, SCV).

Rozvoj poznatků, schopností a dovedností umožňující pocity, získané dojmy a prožitky vyjádřit (D a P, SCV).

- **Obnovování a pěstování představivosti, imaginace a fantazie.**
Rozvoj a kultivace představivosti a fantazie (D a P, PSF-PF-MO).
- **Probouzení a kultivace tvořivých osobitých reakcí na podněty a problémy.**
Rozvoj tvořivosti, tvořivého myšlení, řešení problémů a tvořivého sebevyjádření (D a P, PSF-PF-MO).
- **Obnovování a obohacování citových i racionálně reflektovaných vztahů k sobě samému, k ostatním lidem a k okolnímu světu.**
Poznávání sebe sama (D a P, SCV).
Posilování prosociálního chování (D a TD).
Rozvoj komunikativních dovedností (D a P, JŘ).
Rozvoj schopností citové vztahy vytvářet, rozvíjet je a city plně prožívat (D a P, SCV).
Dětským způsobem projevuje citlivost a ohleduplnost k druhým, pomoc slabším, rozpozná nevhodné chování, vnímá nespravedlnost, ubližování, agresivitu a lhostejnost (K soc. a pers.).
- **Rozvíjení porozumění, tolerance, kritičnosti k projevům vlastním i ostatních lidí a zvláště k projevům výtvarné kultury a umění.**
Poznávání sebe sama (D a P, SCV).
Posilování prosociálního chování (D a TD).
Navazování a rozvíjení vztahů dítěte k druhým lidem (D a TD).
Vytvoření základů aktivních postojů ke světu, k životu, pozitivních vztahů ke kultuře a k umění, rozvoj dovedností umožňující tyto vztahy a postoje vyjadřovat a projevovat (D a S).
- **Rozvíjení pozitivního vztahu ke kulturním hodnotám současnosti i minulosti zvláště k jejich výtvarně estetickým aspektům.**
Rozvoj základních kulturně společenských postojů, návyků a dovedností dítěte (D a S).
Seznamování se světem lidí, kultury a umění, osvojení si základních poznatků o prostředí, v němž dítě žije (D a S)
Vytváření podvědomí o existenci ostatních kultur a národností (D a S).
- **Kultivace výtvarných dovedností a schopností jako prostředků výtvarného vyjadřování.**
Osvojení si věku přiměřených praktických dovedností (D a T).
Rozvoj jemné motoriky, koordinace: oko-ruka (D a T).

Cílů výtvarných činností, na které se neodkazují Alternativní osnovy, ale RVP PV, by se našlo jistě ještě mnoho. Za všechny volím ty enviromentální obsažené v oblasti Dítě a svět (D a S):

- seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, a vytváření pozitivního vztahu k němu
- vytváření elementárního povědomí o širším přírodním, kulturním i technickém prostředí, jejich rozmanitosti, vývoji a neustálých proměnných
- poznávání jiných kultur
- rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách
- rozvoj schopnosti přizpůsobovat se podmínkám vnějšího prostředí i jeho změnám
- vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, s živou a neživou přírodou, lidmi,
- společností, planetou Zemí

ZÁKLADNÍMI PROSTŘEDKY K NAPLŇOVÁNÍ TĚCHTO CÍLŮ JSOU ZEJMÉNA:

- Výtvarně estetické vnímání, pozorování a reagování na vnitřní a vnější podněty.
- Laborování hra a experimentace s výtvarnými prostředky k objevování jejich výrazových možností.
- Hledání tvořivého řešení konkrétních lidských problémů prostřednictvím výtvarně výrazových prostředků.
- Objevování výtvarných kvalit a hodnot ve světě přírody, kultury a umění.
- Postupné chápání, osvojování a používání výtvarně znakových systémů.

Kompetence ve výtvarných činnostech

KOMPETENCE K UČENÍ

- SOUSTŘEDNĚ POZORUJE (svět kolem sebe, jeho krásu, různorodost), ZKOUMÁ (možnosti výtvarného vyjádření), OBJEVUJE (výtvarné prostředky a jejich výrazové účinky), VŠÍMÁ SI SOUVISLOSTÍ (výběrem vyjadřovacích prostředků vůči zobrazovanému tématu), EXPERIMENTUJE (s výtvarnými prostředky, ...).
- UPLATŇUJE ZKUŠENOSTI (v pojetí námětu, komponování plochy, prostoru, výběru, výtvarných prostředků ...);
- MÁ ELEMENTÁRNÍ POZNATKY O SVĚTĚ (lidí, kultury i techniky), JEHO ROZMANITOSTI (přírodních a uměleckých forem, výtvarného rukopisu umělců, výtvarných materiálů, postupů a instrumentů);
- HLEDÁ OTÁZKY NA ODPOVĚDI (co se mu přihodilo v konkrétní situaci, proč nastala, jak bude postupovat v řešení výtvarného úkolu, které výtvarné instrumenty uplatní, proč reaguje výtvarný prostředek na určitý zásah, jaký zvolí postup), AKTIVNĚ SI VŠÍMÁ (jak reaguje barva na suchém nebo mokřém podkladu, co se stane, když přidá k barvě bílou nebo černou...), CHCE POROZUMĚT (proč nastala konkrétní situace ve výtvarném postupu, proč a jak má výtvarně reagovat na určitý podnět...);
- VYVINE ÚSILÍ (jak se vyrovnat s výtvarnou nehodou), SOUSTŘEDÍ SE (když řeší výtvarný úkol, zobrazuje osobní zkušenost, zážitek), ZÁMĚRNĚ SI ZAPAMATUJE (výtvarné zkušenosti, výtvarné postupy, nové pojmy);
- UČÍ SE HODNOTIT SVÉ POKROKY (když překoná strach z tvorby, naučí se nový výtvarný postup), OCEŇOVAT VÝKONY DRUHÝCH (každý tvoří jinak, nesrovnává vlastní výtvarnou tvorbu ve smyslu horší, lepší);
- JE MOTIVOVÁNO K UČENÍ (výtvarné činnosti by měly být spojeny s příjemnými prožitky dítěte – projevy radosti, nadšení, bez pocitu únavy z nepřiměřené činnosti, bolesti z namáhavého ovládnutí instrumentu, těžkého výtvarného materiálu).

KOMPETENCE K ŘEŠENÍ PROBLÉMŮ

- PROJEVIT AKTIVNÍ ZÁJEM, VYROVNAT SE S PROBLÉMEM (vyhýbat se řešení nevede k cíli, - samostatnost: řešení známého, opakujícího se)
- ŘEŠENÍ NA ZÁKLADĚ BEZPROSTŘEDNÍ ZKUŠENOSTI (pokus – omyl, experimentování, spontánní vymyšlení nových řešení, hledání nových možností, variant – nových originálních řešení)

- VYUŽITÍ DOSAVADNÍCH ZKUŠENOSTÍ (při individuálním pojetí výtvarného úkolu, zobrazení konkrétního námětu, při spolupráci na skupinovém řešení úkolu)
- PŘEDSTAVIVOSTI (jedinečné zobrazení námětu, které má oporu v individuální zkušenosti či zážitku)
- FANTAZIE (dítě výtvarně vyjadřuje, jak by svět mohl existovat, fungovat, vytváří svůj fiktivní svět)

KOMUNIKATIVNÍ KOMPETENCE

- SAMOSTATNĚ VYJADŘUJE SVÉ MYŠLENKY (obhájí vlastní názory na pojetí námětu, na způsoby výtvarného řešení), ROZUMÍ SLYŠENÉMU (popisu výtvarného postupu, formulaci úkolu), SLOVNĚ REAGUJE (na zajímavé smyslové podněty, výtvarné dílo), VEDE SMYSLUPLNÝ DIALOG (s dětmi, s učitelem při hledání výtvarného řešení, nad vytvořeným dílem);
- DOKÁŽE VYJADŘOVAT A SDĚLOVAT SVÉ PROŽITKY, POCITY A NÁLADY RŮZNÝMI PROSTŘEDKY (řečovými, výtvarnými, hudebními, dramatickými; výtvarná výpověď jako sdělení – tématické práce);
- DOMLOUVÁ SE SLOVY I GESTY, ROZLIŠUJE NĚKTERÉ SYMBOLY (výtvarné symboly vyjádřené např. barvou, tvarem, velikostí, uspořádání kompozice);
- KOMUNIKUJE BEZ ZÁBRAN A OSTYCHU, CHÁPE, ŽE BÝT KOMUNIKATIVNÍ, VSTŘÍCNÝ, INICIATIVNÍ A AKTIVNÍ JE VÝHODOU (nebojí se přicházet s originálním výtvarným řešením a jeho komentářem);
- DOVEDE VYUŽÍVAT INFORMATIVNÍ A KOMUNIKATIVNÍ PROSTŘEDKY (poznává výtvarnou složku knih, encyklopedií, počítačových prezentací a her, audiovizuálních programů, seznamuje se s výtvarnou tvorbou umělců pro děti);
- OVLÁDÁ DOVEDNOSTI PŘEDCHÁZEJÍCÍ ČTENÍ A PSANÍ (výtvarné hry s body, liniemi, plochami spjatými s grafomotorickými cvičeními, konkrétními tvary písmen, plochami, experimentuje s instrumenty).

KOMPETENCE SOCIÁLNÍ A PERSONÁLNÍ

- SAMOSTATNĚ SE ROZHODUJE (kdy, kde a jak řešit výtvarný úkol);
- UMÍ SI VYTVOŘIT SVŮJ NÁZOR (na výtvarnou výpověď, umělecké dílo);
- ZA SEBE A SVÉ JEDNÁNÍ ODPOVÍDÁ A NESE DŮSLEDKY (pokud záměrně zničí společné dílo, ušpiní pracovní prostředí);
- PROJEVUJE CITLIVOST A OHLEDUPLNOST K DRUHÝM (při společném řešení výtvarného úkolu, použití výtvarných prostředků a postupů), POMOC (pokud si jiné dítě neví rady, nebo potřebuje – li asistenci při fyzicky náročnější práci), ROZPOZNÁ NEVHODNÉ CHOVÁNÍ, VNÍMÁ NESPRAVEDLNOST, UBLIŽOVÁNÍ, AGRESIVITU A LHOŠTEJNOST (záměrně ničení práce druhého, nechtěné zásahy do výtvarného řešení, zesměšňování výtvarné práce);
- DOKÁŽE SE PROSADIT (obhájit představu výtvarného řešení), ALE I PODŘÍDIT (je-li prosazováno zajímavější výtvarné řešení, na kterém se shodne většina členů jeho skupiny); PŘI SPOLEČENSKÝCH ČINNOSTECH SE DOMLOUVÁ A SPOLUPRACUJE (přichází s výtvarnými nápady, nabízí řešení dílčího úkolu), JE SCHOPNÉ RESPEKTOVAT DRUHÉ, VYJEDNÁVAT, PŘIJÍMAT A UZAVÍRAT KOMPROMISY (nevzdává se účasti na řešení společného výtvarného úkolu, pokud nebylo přijato jeho řešení, podřídí se skupině v dohodnutém řešení, které bylo obhájeno přesvědčivými argumenty)
- NAPODOBUJE MODELY PROSOCIÁLNÍHO CHOVÁNÍ A MEZILIDSKÝCH VZTAHŮ (mohou se projevit ve vyobrazeních)
- SPOLUPODÍLÍ SE NA SPOLEČNÝCH ROZHODNUTÍCH, DODRŽUJE DOHODNUTÁ A POCHOPENÁ PRAVIDLA A POVINNOSTI (přichází s výtvarnými nápady, netrvá pouze na svém řešení výtvarného úkolu, pokud není přijato);

- JE SCHOPNO CHÁPAT, ŽE LIDÉ JSOU RŮZNÍ (mají různé životní zkušenosti, výtvarné představy), UMÍ BÝT TOLERANTNÍ (neprosazuje pouze vlastní estetická kritéria v návrzích řešení i hodnocení práce druhých);
- JE OBEZŘETNÉ, NEPŘIJÍMÁ NEPŘÍJEMNÉ CHOVÁNÍ, UMÍ ODMÍTNOUT (má právo vyjádřit se k postupům tvorby, které mu jsou nepříjemné, např. formy inspirované body artem, akční tvorbou);
- CHÁPE, ŽE NESPRAVEDLNOST, UBLIŽOVÁNÍ, PONIŽOVÁNÍ, LHOSTEJNOST, AGRESIVITA SE NEVYPLÁCÍ, KONFLIKTY JE LÉPE ŘEŠIT DOHODOU

ČINNOSTNÍ A OBČANSKÉ KOMPETENCE

- SVOJE ČINNOSTI A HRY SE UČÍ PLÁNOVAT, ORGANIZOVAT, ŘÍDIT (mít potřebu a chuť výtvarně tvořit);
- ROZPOZNAT A VYUŽÍVAT VLASTNÍ SILNÉ STRÁNKY (mezi ně patří i výtvarné dispozice, které nemusí být rozvinuty díky nepodnětnému prostředí, neznalost specifik výtvarné tvorby pro předškoláky).

POUŽITÁ LITERATURA

Hazuková, H. (1994). *Příprava učitele na rozhodování ve výtvarné výchově*. Praha: Pedagogická fakulta UK.

Hazuková, H. (2011). *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe.

Stadlerová, H. (2011). *POO: Východiska a inspirace pro výtvarnou tvorbu dětí v předškolním vzdělávání*. Brno: Masarykova univerzita.